

Stylistic devices denoting ironical effect in the literary text

Shukrulla XOJIKULOV¹

Uzbekistan State University of World Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2024

Received in revised form

10 October 2024

Accepted 25 October 2024

Available online

25 November 2024

Keywords:

irony,
ironic expressions,
sarcasm,
didactic tool,
teaching effectiveness,
critical thinking,
creativity.

ABSTRACT

This article examines the role and significance of ironic expressions as a didactic tool in the teaching process. It explores how irony promotes critical thinking, captures students' attention, and makes topics more memorable, while also analyzing the stylistic devices that convey ironic effects in literary texts. The article further highlights how ironic and humorous expressions enrich the content of literary works and influence the reader's perception. These stylistic tools ultimately enhance critical thinking and contribute to making the text more memorable.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss5/S-pp345-348>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Badiiy matnda istehzoli ta'sirni bildiruvchi stilistik vositalar

Kalit so'zlar:

istehzo,
ironik ifoda,
sarkazm,
didaktik vosita,
o'qitish samaradorligi,
tanqidiy fikrlash,
ijodkorlik.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada istehzoli birikmalarning o'qitish jarayonida didaktik vosita sifatida tutgan o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Istehzoning tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, e'tiborni jalb qilish va mavzuni esda qolarli qilishdagi roli ko'rib chiqilgan va badiiy matnlarda istehzoli ta'sirni bildiruvchi stilistik vositalarni tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda ironik va hajviy ifodalarning adabiy asarlar mazmunini boyitish va o'quvchiga chuqur ta'sir o'tkazishdagi roli ko'rib chiqiladi. Stilistik vositalar o'quvchining tanqidiy fikrlashini rivojlantirish va matn mazmunini esda qolarli qilishga xizmat qiladi.

¹ Uzbekistan State University of World Languages.

Стилистические приемы, передающие иронический эффект в художественном тексте

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

ирония,
иронические выражения,
сарказм,
дидактическое средство,
эффективность обучения,
критическое мышление,
креативность.

В данной статье анализируется роль иронических выражений как дидактического средства в образовательном процессе. Исследование фокусируется на их вкладе в развитие критического мышления, привлечении внимания и улучшении запоминаемости учебного материала. Особое внимание уделяется анализу стилистических приемов, создающих иронический эффект в художественных текстах, а также исследуется, как ирония и юмористические выражения обогащают содержание произведений и влияют на восприятие читателя. Эти стилистические средства не только способствуют развитию критического мышления, но и делают текст более запоминающимся и вовлекающим.

KIRISH

Badiiy adabiyotda istehzoli ta'sirni yaratish muhim vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu vositalar nafaqat o'quvchini jalb qilish, balki uni o'ylashga, chuqurroq tahlil qilishga ham undaydi. Stilistik vositalar yordamida yozuvchi o'z fikrlarini o'tkir, quvnoq yoki tanqidiy tarzda ifodalay oladi. Mazkur maqolada badiiy matnda istehzoli ta'sirni yaratishda foydalaniladigan asosiy stilistik vositalar ko'rib chiqildi. Zamonaviy o'qitish jarayonida samaradorlikka erishish uchun turli usullar va vositalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Istehzoli birikmalar (ironiya, kinoya, hajviy ifodalar) o'qitishda didaktik vosita sifatida alohida o'rin tutadi. Ular o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish, mavzuni chuqurroq o'zlashtirish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda muhim vositadir. Ushbu maqolada istehzoli birikmalarining didaktik vosita sifatida ahamiyati, ularni o'quv jarayonida qo'llash yo'llari va samaradorligi haqida fikr yuritiladi. Istehzoli birikmalar o'quvchilar diqqatini jalb qilishda samarali bo'lib, odatda, mazmuni oson tushunilmaydigan yoki bir qarashda qiziqarsiz bo'lib tuyuladigan mavzular istehzoli ifodalar yordamida osonroq qabul qilinadi. Masalan, tarix yoki ijtimoiy fanlar darsida qiziqarli istehzoli misollar orqali mavzu yanada jonlantirilishi mumkin. Istehzoli birikmalar orqali o'quvchilarga tanqidiy fikrlash ko'nikmasi o'rgatiladi. Ular mazmunni yuzaki qabul qilish o'rniga, ichki ma'noni anglashga va undagi ziddiyatlarni tahlil qilishga o'rganadi. Masalan, adabiyot darslarida ironik she'r yoki hikoyani tahlil qilish orqali o'quvchilar chuqurroq mantiqiy tahlil qilishga undaladi. Istehzoli iboralar yordamida murakkab mavzularni yodda qolarli qilish mumkin. Masalan, matematik yoki ilmiy darslarda qiyin formulalarni istehzoli ta'riflar bilan ifodalash orqali ularni osonroq eslab qolish mumkin. Dars davomida murakkab yoki bahsli masalalar muhokamasida istehzoli birikmalardan foydalanish vaziyatni yumshatadi. Bu, ayniqsa, psixologik bosimni kamaytirish va o'quvchilarni muloqotga ochiqroq bo'lishi uchun muhim. Istehzoli ifodalar o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ular istehzoli vaziyatlarni o'ylab topishga yoki mavjudlarini tahlil qilishga jalb qilinadi. Bu jarayon ijodkorlikni rag'batlantiradi va o'quvchilarning tasavvurlarini kengaytiradi. Istehzoli

iboralar va ifodalar o'quvchilarning yosh va aqliy rivojlanish darajasiga mos bo'lishi kerak. Iboralar dars mazmuniga mos bo'lishi lozim. Ular shunchaki kulgi uchun emas, balki mavzuni boyitish uchun xizmat qilishi zarur. Istehzoning haddan tashqari qo'llanishi diqqatni chalg'itishi va asosiy mazmundan uzoqlashtirishi mumkin. Shu bois, u muvozanatli qo'llanishi kerak. Adabiyotda va tilshunoslikda istehzoli stilistik vositalar (ironiya, sarkazm va boshqa shakllar) matn yoki nutqni yanada ta'sirli, esda qolarli va mazmunan boy qilish uchun qo'llaniladi. Bu vositalar asosan matn mazmunini bilvosita ifodalash, o'quvchi yoki tinglovchini o'ylantirish yoki hissiy ta'sirni kuchaytirish maqsadida ishlatiladi. Istehzoli stilistik vositalar o'ziga xos san'at va muloqot vositasi hisoblanib, o'quvchi yoki tinglovchining e'tiborini tortadi matnga dinamiklik va jonlilik bag'ishlab, ko'p qatlamli ma'nolarni ifodalash imkonini beradi va voqelikni yoki shaxsni yanada aniqlik bilan tasvirlashda yordam beradi.

Anton Chexovning hikoyalarda istehzoli unsurlar juda keng qo'llanilgan bo'lib, u insoniy nuqsonlarni kulgi orqali ochib beradi. **Mark Tvenning** "Tom Soyerning sarguzashtlari" asarida ironik tasvirlar orqali bolalarning shijoati va kattalar dunyosining ikkiyuzlamachiligi yorqin ko'rsatiladi. Adabiyot va muloqotda istehzoli vositalar (ironik, sarkastik, parodik va boshqa usullar) keng qo'llanilib, o'ziga xos nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Ular nafaqat san'atkorlik mahoratini oshiradi, balki ijtimoiy hayotning turli jihatlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Ushbu maqolada istehzoli vositalarning nazariy asoslari va ularning amaliy ahamiyati ham tahlil qilinadi. Istehzoli vositalar tildagi ko'p ma'nolilik, kinoya va mantiqiy ziddiyatlarni ifodalash imkoniyatlarini o'rganishga yordam beradi. Ular tilda ma'no qatlamlari orasidagi bog'liqlikni tahlil qilish imkonini beradi. Istehzoli vositalar qahramonlar xarakterining ichki ziddiyatlarini va murakkab jihatlarini ochib berishga xizmat qiladi. Bu vositalar o'quvchini voqealarning chuqur ma'nosini anglashga undaydi. Masalan, **Fyodor Dostoyevskiy** yoki **Frans Kafka** asarlarida grotesk va ironiyaga boy usullar qahramonlarning ichki dunyosini ko'rsatishda qo'llaniladi. Istehzoli vositalar orqali yozuvchi yoki nutq sohibi ijtimoiy muammolarni bilvosita, ammo ta'sirchan usulda ochib beradi. Masalan, hajviy asarlarda istehzo orqali jamiyatdagi muammolar ochib tashlanadi.

Istehzoli stilistik vositalar nafaqat adabiyotda, balki kundalik nutqda ham keng qo'llaniladi. Ular yordamida murakkab masalalarni yengilroq tarzda tushuntirish yoki jiddiy voqealarni hajv orqali yoritish mumkin. Bu vositalardan foydalanish adabiyotni o'quvchi uchun yanada qiziqarli va mazmunli qiladi. O'qituvchilar istehzoli vositalardan murakkab mavzularni tushuntirishda foydalanishi mumkin. Qiziqarli ta'rif va misollar o'quvchilarning diqqatini jalb qilib, mavzuni o'zlashtirishni osonlashtiradi. Reklama matnlarida istehzoli usullardan foydalanish auditoriyaning e'tiborini jalb qilishda va mahsulotni yaxshiroq yodda qoldirishda katta rol o'ynaydi. Hajviy elementlarga boy reklama roliklari odatda odamlarda iliq his-tuyg'ular uyg'otadi va brendni yaxshi esda qoldiradi. Sarkazm va ironiyadan foydalanish orqali odamlar o'z his-tuyg'ularini ifodalashi yoki qiyin vaziyatlarni yengilroq qabul qilishi mumkin. Hajviy yondashuvlar stressni kamaytirishga xizmat qiladi. Istehzoli birikmalar o'quvchilar diqqatini jalb qilishda samarali. Odatda, mazmuni oson tushunilmaydigan yoki bir qarashda qiziqarsiz bo'lib tuyuladigan mavzular istehzoli ifodalar yordamida osonroq qabul qilinadi. Masalan, tarix yoki ijtimoiy fanlar darsida qiziqarli istehzoli misollar orqali mavzu yanada jonlantirilishi mumkin. Istehzoli vositalar nazariy jihatdan til va adabiyotning nozik jihatlarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Amaliy jihatdan esa ular muloqotda samaradorlikni

oshirish, o'quv jarayonlarini qiziqarli qilish, ijtimoiy masalalarni yoritish va hatto shaxsiy rivojlanishga xizmat qilishi mumkin. Ushbu vositalardan foydalanish san'at va nutq madaniyatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Istehzoli birikmalar – bu biror gap yoki jumlaning yuzaki ma'nosi bilan ichki ma'nosi o'rtasida ziddiyat mavjud bo'lgan ifodalardir. Ular turli maqsadlarda ishlatilishi mumkin:

Ironiya – yuzaki ma'no bilan asl ma'no ziddiyatini ifodalash.

Sarkazm – tanqidni keskinroq va ko'proq hissiy ta'sir bilan ifodalash.

Kinoya – bilvosita, yashirin tarzda tanqid qilish.

Hajviy ifodalar – kulgili yoki masxarabozlik bilan o'qitilayotgan mazmunni boyitish.

Istehzoli ifodalar o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ular istehzoli vaziyatlarni o'ylab topishga yoki mavjudlarini tahlil qilishga jalb qilinadi. Bu jarayon ijodkorlikni rag'batlantiradi va o'quvchilarning tasavvurlarini kengaytiradi. Iboralar dars mazmuniga mos bo'lishi lozim. Ular shunchaki kulgi uchun emas, balki mavzuni boyitish uchun xizmat qilishi zarur. Istehzoning haddan tashqari qo'llanishi diqqatni chalg'itishi va asosiy mazmundan uzoqlashtirishi mumkin. Shu bois, u muvozanatli qo'llanishi kerak.

XULOSA

Istehzoli birikmalar o'qitishda didaktik vosita sifatida samaradorlikni oshiradigan kuchli usullardan biridir. Ular o'quvchilar diqqatini jalb qilish, mavzuni esda qolarli qilish va tanqidiy hamda ijodiy fikrlashni rivojlantirishda yordam beradi. Ushbu vositalardan to'g'ri va o'rinli foydalanish o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi va uni yanada qiziqarli qiladi. Zamonaviy o'qitish jarayonida samaradorlikka erishish uchun turli usullar va vositalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada istehzoli birikmalarining didaktik vosita sifatida ahamiyati, ularni o'quv jarayonida qo'llash yo'llari va samaradorligi haqida fikr yuritildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bakhtin, M. M. (1981). *The Dialogic Imagination: Four Essays*. Austin: University of Texas Press.
2. Booth, W. C. (1974). *A Rhetoric of Irony*. Chicago: University of Chicago Press.
3. Frye, N. (1957). *Anatomy of Criticism*. Princeton: Princeton University Press.
4. Uspensky, B. (1973). *A Poetics of Composition*. Berkeley: University of California Press.
5. Kun, T. (2010). *Adabiy Stilistika*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
6. Saussure, F. (1983). *Course in General Linguistics*. London: Duckworth.